

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Me?unarodni, interdisciplinarni, dvojezi?ni, online ?asopis

Kroz šljivike i livade

Muharem Bazdulj

Granice velikih civilizacija, to znamo s “novim historijama”, iscrtane su zonama velikih poljoprivrednih kultura – masline, vinove loze... Kulturu bosanske svakodnevice obilježava – šljiva.

Ivan Lovrenovi?

Uvijek gledam sarajevsku televiziju kad je Simo na poslu. Ma i ne zove se više Televizija Sarajevo, nego nekako Be-Ha-Te-Ve, ali je ja u sebi zovem Te-Ve-Sa. Ima i nekih faca istih ko otprije rata, jest da su svi ostarili. U ratu sarajevsku televiziju i nismo mogli fatat, mogla se samo Srna iz Bosne gledat, srušeni bili ti neki repetitori.

Ne znam ni sama što je i gledam. Nije neki program, bar ovo prije tri popodne. Ujutro bude nešto iz kulture, neke knjige preporučuje neki momak dugokosi, onda vijesti i strani dokumentarac, pa prvi dnevnik. Sve to nekako sa pola uha slušam. Najviše volim reprize. Ne ono kad puštaju stvari od sino?, nego neke emisije od prije dvadeset-trideset godina.

Ju?e je, oko jedanaest prije podne, bila emisija o šljivama. ?udno mi je gledat te stare emisije na ovom sadašnjem televizoru. Nije to sad neka plazma il nešto super moderno, ali ima dobru rezoluciju i sve, a ove stare emisije, i kad nisu crno-bijele, nekako ko da su pravljene za one televizore što su prije bili, ko onaj prvi što sam upamtila, sa nekim ?udom što je stajalo na podu, a zvalo se stabilizator, moraš prvo to upaliti, pa tek poslije televizor. Znaš, u tim je emisijama slika uvijek malo maglovita, a ton je dublji, ne baš kao da kr?i radio, ali kao da bi mogo po?et kr?at. Na modernom televizoru mi je to ?udno gledat, ne znam ti opisat kako ?udno, ko kad ti se u?ini da na nekoj fotografiji iz muzeja, sto godina staroj, vidiš nekog svog komšiju. Takvi se programi trebaju gledat na onim televizorima što im kad ih ugasiš na ekranu ostane svijetlit jedna ta?ka što je prvo povelika pa se polako smanjuje i onda se, nekako iznenada i u trenu, skroz ugasi. Vidi se po emisijama tim da su ra?ene u vrijeme kad nije bilo daljinskih upravlja?a: nekako usporeno idu, ne ovo ko sada kad samo brzina neka te nakratko sprije?i da ne prebaciš kanal. Nije to samo da onda nije bilo daljinskih, nego je i bio samo jedan, uvrh glave dva kanala, a taj bi drugi po?injo oko pet-šest popodne, pa nisi mogo pošteno prebacit makar se i primako televizoru, samo bi na snijeg naletio.

Ta emisija o šljivama, to ti je nešto ko obrazovni program. Te kako se šljiva na latinski zove, prunus domestika, ?ini mi se, te koliki je zna?aj šljive u našim krajevima, za šta se sve šljiva koristi, koliko se šljive u Jugoslavije proizvodi, stara je to emisija, kažem ti, još je i Tito, mislim, bio živ. A bilo je i nekih zanimljivosti, ono ko što u Politikinom zabavniku izlazi, recimo, da je šljiva u Kini simbol rane mladosti djevojke, zato što se na šljivinom stablu s prolje?a behar pojavi

prije liš'a.

Te ti meni odjednom padne na pamet Mahir. Nisam ti o njemu nikad pri'ala. Ti znaš da sam ja iz Zvornika, iz Bosne, u Mali Zvornik sam došla devedeset 'etvrte. Mahir ti je bio moja, što se kaže, prva ljubav. Ma, znaš šta, možda i nije, al ja jesam, definitivno, bila njegova prva ljubav.

Bio je stariji od mene, al je bio malo štreber. Znaš te tipove: bio je sladak, al malo smotan. A meni je baš ta smotanost najsla'a bila. Znala sam ja da se on još u osnovnoj školi zaljubio u mene. Znaš ono kad te ti momci u prolazu gledaju, ono fiksiraju te pogledom, a kad im ti pogled uzvратиš onda se u zemlju zagledaju, a ponekad se još i zacrvene. Sre'eš ga stalno na korzu, znaš da je zaljubljen u tebe i znaš da on zna da ti znaš, al se malo oboje pravite ludi, to ti je to. Blizu smo mi i stanovali, nije baš isti blok zgrada, al jesu bila dva susjedna bloka. Ne znaš ti Zvornik pa da ti ne opisujem džaba, al ho'u ti ovo re?, skontala sam ja kad sam krenula u srednju školu, on je tad ve? bio tre'i razred, da on s prozora vidi kad ja nailazim, pa kao slu'ajno si'e, baš u to vrijeme, meni u susret, pa onda mi zajedno idemo prema školi. Odmah su mene kolegice iz razreda pitale jel se ja to šemim s njim, al sam im ja govorila da nema govora, makar sam se još i tad svakom jutru radovala samo da bih s njim to malo puta prošetala. A on je bio stidljiv nenormalno. Ja sam mjesecima 'ekala da me pita, a on ništa. Znaš, tako smo mi cure onda govorile, jel te pito, u smislu jel ti reko da želi da se zabavljate. Ja sam u to vrijeme išla u Ligu mladih lingivsta, bila sam dobra iz gramatike, pa sam i neku šaljivu definiciju smislila, nešto tipa – ako je pitati neprelazni glagol onda se odnosi na muško-ženske relacije.

I kažem ti, ja sam zna'i prvi srednje bila, pa smo mi sve od septembra svako jutro u školu zajedno išli, od novembra negdje me po'eo i iz škole pratit ku'i iz po'etka sve kao slu'ajno, i sad svi ve? mislili da mi, ono, zvani'no hodamo, a Mahir ništa. Tek negdje s prolje'a, ne sje'am se vjeruj mi datuma, makar ni sama ne mogu vjerovat da ne znam, al bilo je negdje kraj marta, po'etak aprila, on ti mene, i to ujutro, negdje na pola puta do škole upita nešto kao da se njegova raja 'esto raspituje ima li curu, a on ne zna šta da im kaže, pa on sad mene pita šta da im odgovori. Što se mene ti'e, imaš, tako sam mu rekla, a on mene na to, ni pet ni šest, nego zažvalji nasred džade. Nikad me prije nije ni zagrlio, a sad mi jezik u usta gurnu, ono skroz neiskusno, nekako balavo, zgadio bi mi se da to nisam tako dugo 'ekala. Polako, Mahire, kažem mu ja, ima vremena.

I tako ti mi zvani'no krenemo hodat, da ne kažem opet zabavljat se, sama sebi na svoju mamu li'im kad tako kažem. Sve manje-više isto ko što je i bilo: opet zajedno idemo u školu, samo sada on mene pred mojom zgradom 'eka. Nemoj, bolan, Mahire, ti po mene dolazit, nije ti usput, dvaput gore- dole ideš, 'ekaj me pred svojom zgradom ko i dosad, sve sam mu tako govorila, al on ne'e ni da 'uje. Sje'am se da mi je tad bilo drago što me nije poslušo, bilo mi je to ko neki dokaz ljubavi, ne to što on mene sa'eka, a komšije ga vide, ni to što se on brine za mene, nego što zbog mene ranije ustaje. Znaš kako je kad u školu ideš, ništa ti sla'e od spavanja, 'ini ti se sve bi dala za još pet minuta sna, a on se zbog mene petnaest minuta ranije budi. A hladna su jutra bila, 'ini mi se, sve do juna, ako nisu i u junu. Možda su i u julu hladna bila, al kad raspust do'i spavala sam skoro do podne. Nego ho'u ti re?, ko da ga i sada vidim pred mojim starim ulazom, skupio se sav u nekoj jaknici, još mu lice pospano, al nasmiješi se 'im me vidi, a ko da mu tek taj osmijeh san s lica izbriše, ko kafu jaku izjutra kad popiješ.

Kad je ljeto došlo, po'eli smo više i uve'e izlazit, ono u bašte kafi'a i to. Mi sada postali pravi par, ono, znaju moji starci za Mahira, znaju njegovi za mene i sve. I lijepo nam je bilo. Znaš, on se u tih nekoliko mjeseci nekako ohrabrio, posto je sigurniji u sebe, a meni je to i drago bilo. Jest da je ta neka smotanost ispo'etka simpati'na, al ne možeš sa nekim smotom ozbiljno hodat. Pa se po'eo

bolje i ljubiti. Prvih mjesec-dva se valjda bojo da ?u ga ostavit pa ko da je pokušavo uhvatit što više može. Prevlažno se ljubio, sve mi skvasi lice, a za dupe me fatio ko da hljeb mijesi. Al se na ljeto, kažem ti, ve? malo ko izbiriko. Odemo mi šetat uz Drinu, pa svako malo zastani i ljubimo se, fino, polako, više usnama, nego jezikom, znaš ono, ženski. Ja sam tad obi?no haljinice neke ljetne nosila, a on me po bedrima miluje samo vrhovima prstiju, skroz nježno, ko ono kad loviš leptirove pa paziš da im ne skineš s krila onu ko neku prašinu bez koje kao ne mogu letit. Ja lijepo ludim, on to vidi, a opet nije agresivan.

U septembru opet škola krene, ja drugi razred, a on ve? ?etvrti. Nekoliko mojih drugarica iz razreda ve? pri?aju kako su nevinost izgubile: te jedna na moru, te jedna u Njema?koj, te jedna u Sarajevu. I one nekako važno izgledale, pa i ja slažem da sam spavala s Mahirom, a sve mislim kako mi one na licu mogu vidit da lažem. I skontala sam, moramo vodit ljubav što prije. I tako ti ja jedno jutro, on me ko i obi?no ?eko pred zgradom, si?em pa mu odmah kažem kako sam torbu zaboravila i zovnem ga da se popne sa mnom. Moji su ve? bili na poso otišli. ?im smo se popeli, ja kažem: hajde, u?i, ne moramo danas u školu, ništa je pet neopravdanih. I izuje se on, a vidim ko da se malo i trese. Zna valjda šta mi je na umu. I mi u moju sobu, ja neku muziku namjestim, sjednemo na moj krevet i po?nemo se ljubiti. Nosila sam bijelu košulju s crvenim tufnicama, sje?am se ko da je ju?e bilo, a on mi je sve drhtavim prstima otkop?ava pa mi ljubi sise, ljubi me po onom dijelu što ga grudnjak ne pokriva. Ja sve ne znam gdje sam, znam samo da mi je ruka u njegovoj kosi, pa znam da sam odjednom do pasa gola, a da mi Mahir farmerke otkop?ava. I znam da je meni tad ruka u njegove hla?e krenula, a on se nekako druk?ije stresao i meni se ruka malo smo?ila, a on sko?io i reko kako mora u školu. I samo izleti, lice mu rumeno ko bulka, a ina?e je uvijek blijed bio. Ja sam još malo ležala pa se obukla i, šta ?u, odem i ja u školu. Vidim ja na velikom odmoru on me izbjegava, ni poslije škole me nije ?eko. Sutradan se ja ranije probudim pa pred njegovu zgradu. Nije me vidio s prozora, nije ni gledao, sišo je tek za deset minuta, podo?njaci mu ko kese. Kad me je vidio okrenuo se prema ulazu kao da se vratio, a ja mu viknem: daj, Mahire, ne budali. I po?e on meni polako u susret. Znaš šta, reknem mu, danas ne?emo ni u školu, ni kod mene, idemo kod tebe. Popnemo se mi gore, on ho?e da sjednemo u dnevnu sobu, kao da gledamo te-ve, a ja ho?u u njegovu sobu. Tamo krevet neraspremljen, odje?a visi sa stolice, prava moma?ka sobica. Na krevetu mu stoji nekakva zelena knjiga. Pogledam koranicu, piše – Bohumil Hrabal, Strogo kontrolirani vlakovi. O ?emu je knjiga, upitam, više onako da nešto kažem, a on se navije kako se radi o nekom momku, Miloš mu je ime, koji se pred nekom Mašom, svojom curom, osramotio ko muškarac pa je prerezo vene. Kako misliš osramotio, pitam, a on spušta pogled i šap?e: nije s njom bio muškarac, ko ni ja s tobom ju?e. Mene skoro smijeh spopo, al ne smijem se pred njim takvim smijati. Ne misliš se valjda i ti ubiti, upitam ga ipak. Nije se on ubio, kaže, prerezo je vene, al je osto živ, bio je malo u bolnici, Maša ga tamo posjetila i rekla mu da ga još voli. Normalno, kažem ja, i šta je dalje bilo? Milošu je psihijatar u bolnici reko da malo kao vježba s nekom starijom ženom i on spava s jednom Viktorijom i istu no? pogine, za vrijeme rata se knjiga dešava, to sam ti zaboravio re?, kaže mi i diže pogled. Sad sam se ve? morala nasmijati. Vidiš da ne valja vježbat sa starijim ženama, rekla sam.

I da ti ne dužim, vodili smo ljubav to jutro u njegovoj sobi, i to ne na onom krevetu neraspremljenom, nego na tepihu. Poslije smo jeli neke šljive, a on mi je pokazao da se u onoj knjizi koju mi je prepri?avao nekakve mrtve ptice uspore?uju sa prezrelim bosanskim šljivama, baš je ta fraza bila, zapamtila sam, prezrele bosanske šljive. To je Mahiru neobi?no bilo, da strani pisac spominje bosanske šljive. Ja sam se smijala. Slab ti je to strani pisac, Mahire, rekla sam, glavni mu se junak zove Miloš – ko moj deda, a komšija moj jedan ima ?erku od dvije godine, ime joj Maša, ko i toj ženskoj tamo. On je po?eo pri?at kako su ?esi Slaveni, kako su to slavenska imena, a ja sam se i dalje smijala i kroz smijeh mu govorila da se šalim.

Nismo taj dan uopšte išli u školu, al smo idu?ih dana ipak morali. A i jesen došla, kiše padaju, ne možeš vani bit. Vi?ali smo se uglavnom u školi. Pri?o mi je kako svaku no? prije nego zaspi na mene misli. Mislila sam i ja na njega, al mu nije htjela re?. Zamišljala sam ve? i vjen?anje, znaš kako to ide. Jednom, kao više u šali, ja sam nešto spomenula, nešto kao možda se za koju godinu i uzmemo, a on se malo nasmijo i reko kako njegovim ne bi bilo pravo. Ja sam se zbunila, uvijek sam fino pozdravljala njegove starce, mislila da me vole i sve. Konta on da ja nisam shvatila, pa kaže: nije do tebe, znaš, više ono, protiv su miješanih brakova, kako ?eš djecu odgajat i to. Ko je spominjo djecu, okrenem ja na šalu, al nije mi bilo drago.

To ti je devedest prva godina, rat u Hrvatskoj ve? po?eo, napeto, al ništa ja to nit pratim nit me zanima. Zajedno smo Mahir i ja do?ekali novu devedeset drugu, moji su starci u zadnji tren odlu?ili oti?i na Zlatibor, a mi smo bili sretni da imamo gdje biti sami. Ako ?e ti godina biti onakva kakva ti je bila novogodišnja no?, mislila sam, ova ?e devedeset druga biti najbolja godina mog života. Televizor je gorio, mi smo se ljubili ne obra?aju?i pažnju, a jedino je Mahir pred samu pono? zapjevušio s nekim starim pjeva?em s televizije, onu sevdalinku znaš, ono kafu mi ispeci i to, a ja ?u do?i oko pola no?i da legnem kraj tebe. I znaš, i jesmo legli oko pola no?i, ne da spavamo, a ne vjerujem ni da se u pjesmi misli na spavanje.

Sutradan smo cijeli dan bili zajedno jer su se moji vra?ali tek drugog januara i sve je bilo savršeno. Sje?am se da je Mahir gledao dnevnik na te-veu, njega je to više zanimalo, i da je bio potpisan neki sporazum i da je Mahir reko kako valjda ipak ne?e bit rata.

Brzo je i zimsko ferije po?elo, pa smo svako jutro zajedno bili, il kod mene il kod njega, i ne samo jutro, nego negdje do pola tri popodne. Taj januar i malo februara devedeset druge, to su mi najljepši dani u životu bili. Al znaš, ima ona glupa uzre?ica, od svoje sam je pokojne babe stoput ?ula, sve što je lijepo kratko traje, i fakat jest tako. Jal se prolje?e naslutilo, kraj februara, po?etak marta, belaj je po?eo. Mogla sam ja dotad ignorisat sve na svijetu osim Mahira, al više ne. Bio referendum, pa one barikade u Sarajevu, a kod nas sve napeto, poslije škole leti ku?i, nisam smjela ni pomislit izi?.

Sje?am se toga dobro, zadnji sam put vidila Mahira u rano jutro ?etvrtog aprila devedeset druge. ?eko me pred zgradom, išli smo zajedno do škole, al me poslije škole nije ?eko. Za koji je dan Arkan u Zvornik došo, sve su džamije srušene, a ono muslimana što nije ubijeno je otišlo il u Tuzlu il u Srebrenicu.

Sve negdje do jeseni pojma nisam imala šta je s Mahirom, nisam znala ni jel živ. Taman sam bila krenula u tre?i razred kad sam ?ula da je s familijom u Srebrenici, jedna mi je drugarica iz razreda tako rekla. Sivo mi je to vrijeme u sje?anju. Stalno sam na Mahira mislila. Život mi bio samo škola – ku?a, ništa više.

Ve? sam ja bila pri kraju ?etvrtog razreda, kad se Simo po?eo motat oko mene. Znala sam ja njega još iz djetinjstva, on je stariji od mene šest godina, roditelji naši su se pazili, al kad su njegovi preselili u Mali Zvornik manje su se vi?ali. Sretala sam ja Simu po?esto, al znaš kako to ide s razlikom u godinama: kad imaš dvanaest-trinaest godina, a njemu je devetnaest – to je puno, sad je meni bilo osamnaest, njemu dvadeset ?etiri, on se ko nešto i obogatio na trgovini, bio ljubazan prema meni, fin, pazio me. I gledaj, ja sam o?ekivala da on ho?e da se zabavljamo i ve? sam kontala da ga onako pristojno odbijem, a on mene zaprosi. Ja paf, pravo se iznenadila, nisam ga tek tako mogla odbit, kažem – razmisli?u. Ja došla ku?i, moji ve? znaju, valjda je on svojima reko

kako ?e me prosit, a ovi sretni što ?e se orodit s prijateljima, pa njegova mama javila mojoj, tako nešto.

Sjedila sam s mamom i tatom, u stanu u kojem sam cijeli život provela, na starom izderanom trosjedu, gledala prljave zidove nekre?ene tri godine, pomislila šta mi preostaje: zaposlit se u fabrici, studirat na Palama, hodat po gradu ko sablast il se udat? Uda?u se, rekla sam jedva ?ujno. Imaš pravo, rekao mi je otac, pre?i preko rijeke, bolje je tamo, tamo još stoji munara.

Vjen?ali smo se ?im sam ja školu završila, u junu devedeset ?etvrte. Ja sam željela malu svadbu, Simo je htio veliku, a ispalo je nešto izme?u. Dvadeset-trideset zvanica, ru?ak i muzika. Bio je nekakav seoski bend, a pjevali su naizmjenice muškarac i ženska. Ja sam se bojala da muškarac ne po?ne pjevat ono ja ?u do?i oko pola no?i, bojala sam se rasplaka?u se, al nisu ovi pjevali sevdalinke. I bilo je sve dobro dok u po frke ova ženska nije po?ela pjevat Draganu Mirkovi?, znaš onu pjesmu – Tu na našem mestu starom, ?eka?u te ove no?i, a ti ne?eš do?i. Meni gvalja u grlu, a na refrenu se raspla?em. Znaš taj refren, ma moraš znat, nemoj da sad po?injem pjevat, rasplaka?u se opet, Kad bi znao kako ?eznem, dok te ?ekam tu bez nade, da mi do?eš sa osmehom, kroz šljivike i livade.

Pla?em ja, suza suzu goni, mama me grli, ja joj kažem da mi žao što idem od ku?e, ona me tješi, a ja samo na Mahira mislim. On je volio pri?u Džojsovu po kojoj je snimljen film što smo ga na videu gledali zajedno u januaru devedeset druge. Snijeg je padao, Mahir je reko da je dobro što snijeg pada. Na kraju filma glavni lik skonta da ga njegova žena nikad volila nije, da je volila samo nekog tipa u kojeg je bila zaljubljena u gimnaziji, a koji je umro od tuberkuloze. Taj glavni lik misli o tom mrtvom tipu kojeg nikad nije vidio i gleda kroz prozor dok vani pada snijeg. Na tu sam pri?u mislila dok je ova pjevaljka pjevala o ?ekanju bez nade i sama sebi ne?ujno govorila da ja ne ?ekam bez nade, da je Mahir živ, da ?e rat jednom završit i da ?e do? po mene.

Brzo sam zatrudnila. Znaš i sama, sve ti se tad promijeni, ne zove se to bez veze drugo stanje. Milan se rodio sedamnestog jula devedeset pete. Mahir je ve? mrtav bio, ja to nisam znala, a htjela sam sinu svom dat ime Mahir, al nisam to Simi smjela ni spomenut.

Znaš kako je kod nas televizija javljala: Srebrenica oslobo?ena. Mislila sam da je Mahir možda zarobljen, al pojma nisam imala da je mrtav. Al brzo se u komšiluku po?elo pri?at o streljanjima, da su svi muški pobijeni. Simo mi je jedno jutro dok smo kafu pili reko: pobili smo Turke na buljuka.

Septembar je bio devedeset pete, Milan moj, duša moja, bio mi je nešto bolestan, bile su ta?no ?etiri godine otkad sam prvi put spavala s Mahirom, i ja sam u trenu to jutro shvatila da je Mahir mrtav. Znala sam, jednostavno sam znala.

A još je sedam godina prošlo dok ga nisu sahranili. Milan je ve? u školu bio pošo, a ja sam na sarajevskoj televiziji gledala emisiju u kojoj su nabrajali imena žrtava. Kažu ime i prezime, ime oca, godište i gdje mu je tijelo na?eno. Mog su Mahira kod Zvornika ekshumirali, pred Zvornikom su ga ubili, ko da je po mene bio pošo.

Volila bi mu na grob oti? nego išta, al znam da ne?u. I zbog njega sarajevsku televiziju gledam. ?esto oni prikažu ono groblje u Poto?arima gdje Mahir leži. A kad sve te grobove iz daljine snimaju, u?ini mi se da vidim šljivik s prolje?a, ono kad se stabla kre?om prefarbaju da ih sunce crne ne ubije.

Razgovor sa Muharemom Bazduljem, *Duh Bosne*, Svezak 4 Br. 1 (2009): Januar

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.